

תוכן עניינים

פתח דבר- עמ' 3

1. סקירת ספרות- עמ' 4

1.1 פוסט קולוניאליזם- עמ' 4

1.2 פוסט קולוניאליזם בישראל- עמ' 8

1.3 פוסט קולוניאליזם ושדה האמנות הפלסטית- עמ' 12

2. ניתוח היצירות- עמ' 15

2.1 בוריס שץ ואפרים משה ליליין- עמ' 15

2.2 נחום גוטמן- עמ' 18

2.3 משה מטוסובסקי- עמ' 22

3. דיון ותובנות- עמ' 26

רשימת מקורות- עמ' 29

נספחים- עמ' 31

פתח דבר

בעבודה זו ברצוני לנתח באמצעות תיאוריות פוסט קולוניאליות את ראשית האמנות הישראלית, תוך בחינת ייצוגים של "מזרח" ו"מערב" ביצירות קנוניות שנוצרו במחצית הראשונה של המאה העשרים בארץ ישראל.

ההיסטוריה של האמנות הישראלית מציגה את המפגש של היהדות עם האמנות המודרנית כתופעה ייחודית וראשונית ברצף ההיסטורי היהודי. מפגש שמתאפשר בהקשר של התנועה הציונית. בעבודה זו אדון בכך שההיסטוריה של התרבות עלפי תפישה ציונית-מערבית זו, בדיוק כמו ההיסטוריה הפוליטית והכלכלית, היא רק היסטוריה אחת: אירופה, ולכן יש תנאים מוקדמים ליצירת אמנות: נצרות, בורגנות, קפיטליזם. בדיוק כשם שראשוני החלוצים הציוניים חוו את הטריטוריה המדוברת כריקה, לא מפני שבאמת הייתה ריקה, אלא משום שלא התפענחה במושגים שלהם כמושבת, כך גם לגבי העולם התרבותי: ישראל היא כתם לבן במפה הצליינית. כך, באמצעות דיון ביצירותיהם של בוריס שץ ואפרים משה ליליין אטען כי האמנות הישראלית, שהם היו מתחילי דרכה, התבססה על נרטיב אירוצנטרי, המדיר מתוכו את "המזרח" לחלוטין, וכן את היהודי האשכנזי הגלוי, תוך התבססות על מיתוסים אירופיים-נוצריים המנותקים מן ההווה הישראלית והיהודית. אמשך את הדיון ביצירותיו של נחום גוטמן, שאמנם הציב את המזרחי כחלק מרכזי מיצירותיו אך תפש אותו באורח אוריינטלי ואקזוטי תוך השטחת דמות המזרחי וסטריאוטיפיזציה שלה לצרכים מערביים. אסיים את הדיון בדמות "החלוץ"- "היהודי החדש" כפי שמופיעה ביצירה מאת משה מטוסובסקי, תוך שאני מדגימה כיצד "יהודי חדש" זה הינו אירופי-מערבי ומודרני, תוך שהוא דוחק אל השוליים האוריינטליים את המזרחי.

כך, עבודה זו מבקשת להמחיש כיצד נרטיב המערב, "בני החושך" לעומת "בני האור" היווה ציר מרכזי בהבנייתה של החברה הישראלית, תוך יצירת דמות "היהודי החדש"- האשכנזי הארצישראלי, יפה הבלורית והתואר, וייצוג מורכב יותר של המזרח: בליל אמביוולנטי של רעיונות המשלב חושניות, רודנות, חופש, פיגור, אקזוטיזם, חכמה ועוד. טרכטנברג (2005) מתארת כיצד את ייצוג המזרחי באמנות הישראלית אפשר להציג תחת שתי כותרות המתקיימות זו בצד זו: המזרח הוא בו בזמן "גן העדן האבוד" ו"האבדון" גם יחד.

1. סקירת ספרות

1.1 פוסט קולוניאליזם

בספרו "אוריינטליזם" (סעיד, 2000) מבקש אדוארד סעיד לפענח את הדרך שבה מנהיגים והוגים מהמערב כתבו ודיברו על המזרח. לטענתו של סעיד, המסגרת הפרשנית העיקרית שבתוכה התנהל שיח זה היא האוריינטליזם. סעיד מבקר את האוריינטליזם ורואה בו צורת שיח סגורה שקובעת "אמת" על אודות האחרות התרבותית שמשרתת את צרכי המערב.

סעיד מתאר כיצד הרעיונות האוריינטליים לבשו כמה צורות במאה התשע עשרה ובמאה העשרים.

ראשית, באירופה הייתה ספרות עצומה על המזרח, ירושת העבר האירופי. שלהי המאה השמונה עשרה וראשית המאה התשע עשרה, הזמן שהחל בו האוריינטליזם המודרני, מתייחדים בהתרחשותו של רנסנס אוריינטלי כאשר פתאום היה נראה למגוון של הוגים, פוליטיקאים ואמנים, כי התעוררה מודעות חדשה לאוריינט, מסין ועד לים התיכון. מתקופה זו, שאפו האוריינטליסטים בכל מקום לנסח את תגליותיהם, את ניסיונותיהם ואת תובנותיהם במונחים מודרניים כיאות, להעמיד את הרעיונות על האוריינט במגע קרוב מאוד עם ההוויות המודרניות (סעיד, 2000, עמ' 44).

על פי סעיד, המערב הפך את המזרח לאובייקט של התבוננות באמצעות כינון שיח שמייצג אותו באופן סדור וחוזר על עצמו כירוד, אמוציונלי, פראי, ארוטי, ברברי ונחשל. הוא אינו מתמקד בדרך שבה המזרח עצמו התקיים- אלא בדרך שבה המערב בחר לייצג אותו. בעזרת פירוק העקרונות שמרכיבים את האוריינטליזם הוא מצליח להראות מהן הנחות היסוד המסתתרות מאחורי התפיסה הזו וכיצד הן משרתות את יחסי הכוח של המערב ביחס למזרח.

ניתוחו מציג חמישה עקרונות עיקריים של השיח הזה: ראית המזרח כתמונת מראה למערב, כאשר הראשון מייצג את החייתי והבלתי נשלט והשני את התבוני והאנושי, שימוש בסטריאוטיפים ובפנטזיות שמייצרים את הסובייקט "הילידי" תוך התייחסות למיתוסים ולהיסטוריות, תפיסה של עליונות תרבותית ומוסרית, חרדה מהשתלטותו של האחר שמצדיקה לעיתים שימוש בפעילות פוליטית דכאנית נגדו, ושאיפה מקבילה לריסונו של הפרא וקירובו לעולם "התרבותי".